

بررسی نگرش و رضایتمندی کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی

پژوهش موردی: شهرستان زرقان در استان فارس

دکتر نظر دهمرده قلعه‌نو*، سمانه‌سادات همراز**، آزاده یزدانی***
بازنگری: ح. ر (فراوند)

چکیده

هدف کلی این پژوهش، ارزیابی نظام بیمه محصولات زراعی، بویژه درباره بیمه محصولات گندم، چغندرقلند و جو در شهرستان زرقان است. داده‌های این پژوهش، با بهره‌گیری از پاسخهای ۸۳ پرسشنامه تکمیل شده از سوی کشاورزان شهرستان زرقان، به‌دست آمده است. نتایج برگرفته از این پژوهش نشان داد که درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، پیرامون بیمه شدن، نظری مثبت داشته و بانک کشاورزی را به عنوان مرکز یا نهاد اجرایی برای بیمه شدن، برگزیده بودند. همچنین، درصد بیشتری از این زارعان، با بیمه شدن انفرادی و اختیاری، موافق، و خواستار شیوه دریافت غرامت به صورت نقدی بودند. همچنین بیشتر آنها بر این باورند که حق‌بیمه کنونی، منصفانه نیست و باید کاهش یابد. دیگر یافته‌های پژوهش، نشان می‌دهد که سطح نبود اطمینان و ریسک تولید در مورد بیمه‌شدگان محصولهای گندم و جو، تا حدودی کاهش یافته و در مورد بیمه‌شدگان چغندر، کاهش پیدا کرده است. همچنین، درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، دلیل اصلی خود را برای بیمه شدن، دریافت غرامت در صورت رخدادن خسارت، بیان کردند. در مجموع نیز، نمایان شد که بیمه محصولات کشاورزی، بیش از همه، رضایت خاطر گندمکاران را به‌دست آورده است.

کلیدواژه‌ها:

بیمه محصولات کشاورزی، رضایتمندی، شهرستان زرقان، شاخص CSM.

* دانشیار دانشکده اقتصاد دانشگاه سیستان و بلوچستان

** دانشجوی دکتری اقتصاد منابع طبیعی دانشگاه سیستان و بلوچستان و مدرس مدعو دانشگاه پیام‌نور واحد برانات
E-mail: samaneh.hamraz@gmail.com

*** دانش‌آمرخته اقتصاد کشاورزی دانشگاه پیام‌نور برانات

مقدمه

ناپایداری طبیعت و ماهیت پیشبینی ناپذیر پیشامدها یا حوادث طبیعی، شرایط ویژه‌ای را برای بخش کشاورزی فراهم آورده و تصمیمگیری و چگونگی فعالیت بهره‌برداران را زیر تأثیر جنبه‌های مختلف خود، قرار داده است. عوامل آب‌وهوایی از جمله میزان و زمان بارندگی و درجه حرارت و همچنین، آفتها و بیماریهای گیاهی را می‌توان از مهمترین دلایل نوسانهای محصولات کشاورزی و اطمینان در زمینه میزان تولید آنها برشمرد. این نوسانها، بیشتر دارای تأثیرهایی چشمگیر بر میزان محصولات و قیمت آنها، و در نتیجه، بر درآمد کشاورزان است (۱). بدینسان، در میان بخشهای اقتصادی، بخش کشاورزی همواره فعالیتی همراه با خطر (ریسکی) به شمار می‌آید و بهره‌برداران این بخش، به علت نامطمئن بودن از درآمد سالانه خود، ناگزیرند که نگران امکان و توان بازپرداخت وام دریافتی برای پرداخت هزینه‌های ثابت (اجاره زمین و مالیات) و در بسیاری موارد، پرداخت هزینه‌های ضروری زندگی خود باشند. از سویی، نبود اطمینان یا ریسک، موجب نگرانی نهادهای واگذاری تسهیلات اعتبارات کشاورزی نیز می‌شود. برای رویارویی با این خطرها، کشاورزان و جوامع روستایی و همچنین برنامه‌ریزان کشورهای مختلف، طیفی از برنامه‌های مهار خطر را پدید آورده‌اند که از جمله این برنامه‌ها، دخالت دولتها در مهار کردن خطر از راه بیمه محصولات کشاورزی است تا از این راه کشاورزان را در برابر زیانهای برخاسته از سوانح طبیعی، حفاظت و حمایت کنند و بدینسان، به حفظ سطح درآمد و بهره‌وری آنان، یاری رسانند.

راه‌های کنترل یا مهار خطر را می‌توان به راهبردهای پیشگیری از خطر و راهبردهای درمان خطر، دسته‌بندی کرد. راهبردهای پیشگیری از خطر، دربرگیرنده تنوع محصولات زراعی، زراعت همزمان چندمحصول، قطعه‌بندی مزرعه و تنوع منابع درآمد غیرکشاورزی است. برنامه‌های شراکت محصول در قراردادهای اجاره زمین و استخدام کارگر نیز، می‌توانند راههای مؤثری برای پخش و تقسیم کردن خطر در میان افراد و در پی آن، کاهش خطر مربوط به یک کشاورز باشند. راهبردهای درمان خطر، از جمله دریافت امتیاز جدید (بویژه اعتبار مصرف از فروشگاه‌های محلی) فروش اموال، استفاده از ذخیره‌های غذایی خود و یا کار موقت در زمینه‌های غیرکشاورزی، پس از رخدادن خسارتهای فاجعه‌بار، به کار برده می‌شوند.

بیمه کشاورزی، نسبت به راهبردهای یادشده می‌تواند، سودمندیهای بیشتری برای کشاورزان و بانکهای توسعه کشاورزی داشته باشد و از همین‌رو، نظر و بودجه‌بندی سیاستگذاران کشورهای توسعه یافته و در راه توسعه را به سوی خود، جلب کرده است. ماهیت بیمه در بخش کشاورزی، همانا، تضمین جبران سهمی از خسارتهای وارد شده بر داده‌ها و ستاده‌ها و عوامل بالفعل لازم برای عملیات اقتصادی در فاصله پیش از تولید تا مصرف محصولات در برابر خطرهای تهدیدکننده پیشگیری‌ناپذیر است؛ به شرط آنکه پیشبینی احتمال رخدادن خطرها، امکانپذیر باشد. به دیگر سخن، عوامل تولید، نوع کشاورزی و محصولات در

دسترس تهدید، خطرهایی است که می‌توان در صورت رخدادن، جبران کردن خسارت‌های برگرفته از آنها را از راه بیمه، تضمین کرد.

بیمه را در بخش کشاورزی می‌توان به دو گروه عمده بیمه محصولات زراعی و بیمه محصولات دامی، تقسیم‌بندی کرد. زادگاه بیمه کشاورزی، در کشورهای اروپایی بوده و سپس این طرح در امریکای شمالی (ایالات متحد امریکا و کانادا) اجرا شده است.

مبنای بیمه‌های برنامه‌های کنونی بیمه محصولات زراعی در سراسر جهان، به صورت یکی از روشهای زیر تعیین می‌شود:

۱. هزینه تولید؛ ۲. نسبتی از ارزش بازده (عملکرد) محصول؛ ۳. مقدار وام تولیدی داده شده به تولیدکننده.

از سویی، بیمه محصولات کشاورزی را از نظر شیوه اجرا، می‌توان به سه نوع تقسیم کرد:

۱. بیمه محصولات کشاورزی اجباری ۲. بیمه محصولات کشاورزی اختیاری ۳. بیمه محصولات کشاورزی اجباری - اختیاری یا تلفیقی.

در بیمه اختیاری، کشاورز، با میل و اراده خویش و آزادی عمل بر اساس یکی از معیارهای خاص، بویژه احتمال خطر، اقدام به بیمه کردن محصول خویش می‌کند. ولی در بیمه اجباری، کشاورز، با میل و اراده خود به این عمل نمی‌پردازد، بلکه در این نوع بیمه، دولت، نقش اصلی را به عهده دارد و کشاورزان باید، مجری دستورعمل‌های دولت باشند. گفتنی است، ایران، از جمله کشورهایی است که از چند سال پیش، طرح بیمه کشاورزی را، در مقیاس ملی، اجرا می‌کند.

در زمینه بررسی جایگاه و اهمیت بیمه محصولات کشاورزی و نگرش، گرایش و رضایتمندی کشاورزان پیرامون آن، در بسیاری از کشورهای جهان و همچنین در ایران، پژوهش‌های گوناگونی انجام گرفته است. از جمله پژوهش‌های خارجی انجام شده در این زمینه، پژوهش هارداکر^۱ (۱۹۴۹) است که مجموعه مخاطره‌های بیمه محصولات زراعی را بر مبنای عملکرد - سطح زیر کشت ارائه داده و بر این باور است که بیمه محصولات زراعی فردی و داوطلبانه که تمامی ریسکها را در بر می‌گیرد، به‌طور مطلوب، عمل نخواهد کرد. وی، برای چیره شدن بر چالشها و دشواریهای اصلی بیمه محصولات زراعی و کاهش هزینه‌های اجرایی آن، طرح بیمه بازده منطقه‌ای را پیشنهاد کرده است (۸).

احسان، علی و کوریان^۲ (۱۹۸۲) در مقاله‌ای، نقش بیمه را در کاهش ریسک و افزایش تخصیص منابع به فعالیتهای ریسکی نشان داده‌اند. برپایه یافته‌های پژوهش آنان، نقش اساسی برنامه‌های بیمه، تشخیص ریسک‌پذیری فعالیت افرادی است که از پدیده‌های تصادفی طبیعی تأثیر می‌پذیرند. بیمه، با شرکت کردن در این ریسک انفرادی و تقسیم آن میان خود و بیمه شده، انتقال ریسکها را امکانپذیر می‌کند و افراد را توانمند می‌سازد تا جذب فعالیتهای ریسکی

1. Hardaker

2. Ahsan, Ali & Kurian

شوند. بدینسان، بیمه، به شرایط بهینه پارتو می‌انجامد. اساس تصمیم این است که کشاورز منفرد می‌پذیرد، همه منابعش را میان تولید در شرایط نبود حتمیت و قطعیت تخصیص دهد که به آن، امنیت مالی گویند (۶).

بیکر^۱ (۱۹۹۰) در پژوهش خود، به بررسی تقاضای بیمه بارندگی نواحی نیمه‌خشک هندوستان پرداخته است و اثر بارندگی را بر درآمد خانوارها از راه مدل رگرسیون خطی، برای چند روستا در طول سه ماه، مورد بررسی قرار داده است. نتایج برگرفته از برآورد مدل وی نشان می‌دهد، روستاییان، کم‌کم دریافتند که بارندگی، عامل مهم و تعیین‌کننده‌ای در زمینه درآمد به شمار می‌آید؛ در نتیجه، از ایده بیمه بارندگی حمایت کردند. با این همه، نتایج نشان داد که برخورداری زارعان از بیمه بارندگی، به‌طور سیستماتیک، تفاوت‌هایی را در درآمد برگرفته از محصولات زراعی یا به‌طور کلی برای خانوارها به دنبال نداشته است. بنابراین می‌توان گفت، بیمه بارندگی شاید بتواند برای دستیابی به سودمندیهای ثابت و دائمی در راستای کاهش ریسک درآمد روستایی به کار رود (۷).

رنو^۲ (۱۹۹۷) نیز در پژوهشی، با بهره‌گیری از یک تحلیل نظری و تجربی به این نتیجه رسیده است که وجود چالشها و تنگناهای برآمده از انتخاب نامساعد و مخاطره‌های اخلاقی، به توسعه و تکامل نیافتن بازار بیمه محصولات کشاورزی انجامیده است (۹). اسلام و همکاران^۳ (۱۹۹۹) با یک تحلیل نظری و تجربی نشان داده‌اند که زیانهای ناکارایی در تخصیص منابع که به دلیل مخاطره‌های اخلاقی و انتخاب نامساعد پدید می‌آید، چشمگیر است و این زیانها به شکل حق بیمه‌های بالاتر برای کشاورزان و یارانه‌های بیمه محصولات کشاورزی برای دولت، نمایان می‌شود. نتایج پژوهش آنها نشان داد، کشاورزان بیمه‌شده، در راستای به حداکثر رساندن غرامت دریافتی از شرکتهای بیمه، نسبت به کشاورزان بیمه نشده، مقدار نهاده‌های تولید کمتری به کار می‌گیرند و هرچه درصد پوشش بیمه‌ای بالاتر باشد، چالشها و دشواریهای مخاطره‌های اخلاقی نیز، سهمگینتر است. همچنین، کشاورزان دارای بهره‌وری بالاتر یا ریسک پایینتر، در مقایسه با کشاورزان دارای ریسک بالاتر یا بهره‌وری پایینتر نیز، خسارت کمتری دریافت داشته‌اند که نشان‌دهنده وجود چالش انتخاب نامساعد است.

اسلام و همکاران (۱۹۹۹) در پژوهش دیگری به راه‌های رویارویی با چالش مخاطره‌های اخلاقی پرداخته‌اند. نتایج برآمده از تحقیق آنها نشان داد که ترکیبی از پوشش ناقص بیمه‌ای (در برابر پوشش کامل بیمه‌ای) و حداقل استاندارد به‌کارگیری نهاده‌های تولید کشاورزی، می‌تواند به‌طور چشمگیری، چالشها و تنگناهای برخاسته از وجود مخاطره‌های اخلاقی را در بیمه محصولات کشاورزی، کاهش دهد (۹).

1. Baker
2. Reno
3. Islam, Turrey & Hoy

در ایران، فردوسی (۱۳۷۳) در پژوهشی، به بررسی نقش بیمه در تولید محصول پنبه در گرگان پرداخته است. مقایسه خصوصیت‌های اقتصادی و اجتماعی دو گروه بیمه‌شده و بیمه‌نشده نشان داد که این دو گروه از نظر میانگین سن، تحصیلات، تولید در واحد سطح و هزینه‌های سم و نیروی کار، تفاوت معنیداری ندارند. همچنین، میانگین مصرف کود از سوی بیمه‌شدگان، بیشتر از بیمه‌نشده‌گان بوده که برگرفته از دسترسی بیشتر آنان به کود ارزان است. از سویی، گروه بیمه‌شده، به عکس انتظار، تعداد محصولات بیشتری نسبت به گروه بیمه‌نشده، کشت کرده‌اند. نتایج برگرفته از تجزیه و تحلیل کمی تابع تولید نیز، نشان داد که بیمه، اثر معنیداری بر انتقال تابع تولید و شیب تابع تولید نداشته است (۴).

جابری (۱۳۷۳) برپایه یافته‌های بررسی پیرامون عملکرد صندوق بیمه محصولات کشاورزی در برنامه پنجساله نخست توسعه اقتصادی کشور، بر این باور است که در سال ۱۳۶۸، نسبت خسارت (سطح خسارتهای پرداختی در برابر حق بیمه‌های دریافتی) رقم ۲۰ درصد بوده که میانگین کل پنج محصول است و این نشان می‌دهد که صندوق، در شرایط عادی، بدون خسارت فعالیت می‌کرده و نیز ضریبهای تعرفه‌های هر محصول، متناسب با ریسک آنها بوده است (۲).

کوچکی و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی، به بررسی تأثیر نهاده‌ها و بیمه، بر عدالت درآمدی کشاورزان گندمکار استان خراسان، پرداخته‌اند. نتایج بررسی آنها نشان داد که توزیع درآمدی کشاورزان گندمکار، به سوی نابرابری است؛ به گونه‌ای که در میان عوامل مؤثر بر تولید، سطح زیرکشت، از بیشترین سهم و بیمه، از کمترین سهم در پدید آمدن نابرابری برخوردار است. به سخن دیگر، بیمه می‌تواند به بهبود توزیع درآمدی بینجامد. سهم نوع اقلیم در نابرابری درآمدی نیز، بیشتر از سهم بیمه است و سهم اقلیم در نابرابری درآمدی کشاورزان بیمه‌شده است. همچنین، نابرابری درآمدی در استان خراسان شمالی با اقلیم سرد، بیشتر از دو استان دیگر مورد مقایسه (خراسان رضوی و جنوبی) است و سهم بیمه نیز، در نابرابری درآمدی در استان خراسان رضوی (اقلیم معتدل) بیشتر از دو استان دیگر بوده است (۵).

از سویی، این درحالی است که در دوره کنونی، همه واحدهای سازمانی، شرکتها و مؤسسه‌های جهان، گرایش به مشتری‌گرایی دارند و گذشته از حرفه و صنعتی که در آن فعالیت می‌کنند، رضایت مشتری و به‌کارگیری نظرهای آنها را در نظام فعالیتی خود، عامل کلیدی موفقیت می‌دانند. در نظریه بازاریابی بر مبنای مشتری‌گرایی، هدف، تمرکز بر شناسایی خواسته‌های یک گروه از مشتریان و ذی‌نفعان و سپس، پیشینه‌سازی میزان رضایت آنان از راه عرضه کردن محصول یا خدمت مناسب، است. برپایه این رویکرد، رضایت مشتری، هدف نهایی اقدامهای بازاریابی سازمان است.

با توجه به آنچه گفته شد و نیز اهمیت موضوع در منطقه مورد بررسی، در این پژوهش، تلاش شده است تا نگرش و رضایت‌مندی کشاورزان شهرستان زرقان، پیرامون بیمه محصولات کشاورزی، با تأکید بر محصولهای چغندر قند، گندم و جو، بررسی شود.

روشها و ابزارهای پژوهش

در جنبش بهبود کیفیت سازمانها، اندازه‌گیری برداشت مشتریان، عامل مهمی به شمار می‌آید. برای گنجاندن درک و برداشت و نگرش مشتریان در کوششهای بهبود کیفیت، سازمانها و شرکتهای باید دارای توانایی اندازه‌گیری دقیق برداشتهای مشتریان باشند. یکی از راههای اندازه‌گیری برداشت و نگرش مشتریان، بهره‌گیری از روش پرسشنامه است. در این راستا، به‌کار بردن پرسشنامه‌های رضایت مشتری برای سازمانهایی که در بخش خدمات یا رشته‌های تولیدی هستند، مناسبترین روش است. در این پژوهش نیز، از همین روش بهره گرفته شده است. در این زمینه، به منظور اندازه‌گیری میزان رضایتمندی کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی، از شاخص CSM یا سنجش رضایت مشتری^۱، استفاده شده است. برای محاسبه این شاخص با بهره‌گیری از فرمول زیر (رابطه شماره ۱) درصد رضایتمندی در هریک از زمینه‌ها به‌دست می‌آید:

$$CSM = \frac{\sum_{i=1}^n \alpha_i \beta_i}{\sum_{i=1}^n \alpha_i (\max \beta_i)} \times 100 \quad (1)$$

در این رابطه، CSM میزان رضایتمندی کشاورزان بوده و بدیهی است که این شاخص، از مقدار ۱۰۰ به معنی رضایتمندی کامل، تا رقم صفر که نارضایتی کامل است، تغییر خواهد کرد. به دیگر سخن، هرچه عدد به دست آمده، به ۱۰۰ نزدیکتر باشد، نشاندهنده رضایتمندی بیشتر است. در رابطه پیشگفته، α_i میزان اهمیت هر مؤلفه (اهمیت هر پرسش پرسشنامه از نظر پاسخدهندگان) و β_i میزان امتیاز هر مؤلفه (امتیاز هر پرسش پرسشنامه از دیدگاه پاسخدهندگان) است. امتیازدهی نیز در بردارنده طیف پنجگانه، از ۵ تا ۱ است. n تعداد مؤلفه‌ها یا پرسشهاست که بسته به دسته مورد بررسی یا کل رضایتمندی متفاوت است. در این پژوهش، منظور از مؤلفه، همان شاخصهای رضایتمندی است.

اطلاعات اصلی این پژوهش نیز، به روش پیمایشی و از راه پاسخدهی و تکمیل ۸۳ فقره پرسشنامه از سوی کشاورزان شهرستان زرقان به‌دست آمده است. برای نمونه‌گیری نیز، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، به‌کار رفته است. برای تعیین حجم نمونه هم، نخست، تعداد ۳۰ پیش‌پرسشنامه تکمیل شد و پس از بررسی روایی آن، با بهره‌گیری از فرمول ارائه شده از سوی کوکران (۱۹۶۳)، تعداد کل پرسشنامه‌های مورد نیاز، تقریب زده شد (۳):

$$n = \frac{Z^2 \delta^2}{d^2} \quad (2)$$

که در آن، d : مقدار اشتباه مجاز (خطای مجاز)، Z : مقدار متغیر نرمال واحد متناظر با سطح اطمینان $1-\alpha$ و δ^2 : واریانس متغیر مورد بررسی است. در این پژوهش، میزان Z نیز، با سطح اطمینان ۹۵ درصد، تعیین شده است. متغیر مورد بررسی در این پژوهش هم، سطح زیرکشت است. بر اساس نتایج برآورد رابطه شماره ۲، میزان حجم نمونه، به تقریب برابر با ۸۰ نفر، به دست آمده است. این تعداد نیز، از میان کشاورزان شهرستان زرقان به صورت تصادفی، انتخاب و پرسشنامه طراحی شده، از سوی آنها تکمیل شده است. برای بررسی روایی پرسشنامه نیز، شاخص آلفای کرونباخ، به کار رفته که میزان شاخص به دست آمده نیز، در حد مطلوبی بوده است ($\alpha = 0.75$).

یافته‌های پژوهش و بحث

در این بخش، نخست به بررسی وضعیت کنونی شهرستان زرقان در زمینه سه محصول برگزیده گندم، جو و چغندر قند پرداخته شده که نتایج این بررسی، در جدول شماره ۱ گردآمده است.

جدول شماره ۱: بررسی وضعیت زراعی محصولات برگزیده شهرستان زرقان

نام محصول	سطح زیرکشت (هکتار)	میزان تولید (تن در هکتار)	متوسط عملکرد (تن در هکتار)
گندم	۲۴۰۰۰	۸۸۸۰۰	۳/۷
جو	۳۰۰۰	۱۲۶۰۰	۴/۲
چغندر قند	۳۵-۴۰	۱۵۲۰	۳۸

برگرفته از: مدیریت جهاد کشاورزی بخش زرقان

خصوصیتهای اقتصادی - اجتماعی افراد نمونه مورد بررسی

جدول شماره ۲: بررسی سطح تحصیلات زارعان مورد بررسی در شهرستان زرقان

لیسانس	دبلم	سیکل	ابتدایی	پیسواد	
۴/۷۶	۴۲/۸۵	۱۴/۲۸	۱۴/۲۸	۴/۷۶	بیمه شده
-	۹/۵۲	۹/۵۲	-	-	بیمه نشده

برگرفته از: داده‌های مورد بررسی

همانگونه که داده‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی (۴۲/۸۵) درصد، بیمه‌شده و ۹/۵۲ درصد، بیمه‌نشده) دارای مدرک تحصیلی دیپلم هستند. این یافته، برخورداری از سطوح تحصیلاتی به نسبت بالا را در میان زارعان نمایان می‌سازد. همچنین، همانگونه که مشاهده می‌شود، تعداد افراد بیسواد جامعه نمونه، بسیار کم است. پس از بررسی میزان تحصیلات، پراکنش سنی افراد نیز، مورد بررسی قرار گرفته است که نشان می‌دهد، حداقل سن زارعان مورد بررسی، ۳۲ سال و حداکثر سن آنها، ۸۲ سال است.

بررسی نگرش کشاورزان پیرامون بیمه محصولات کشاورزی

در این زمینه، پرسشهایی از زارعان، پیرامون چگونگی عملکرد بیمه محصولات مورد بررسی، در شهرستان زرگان پرسیده شد. یافته‌های برگرفته از پاسخهای ارائه شده از سوی زارعان، نشان می‌دهد که ۷۶/۱۹ درصد از زارعان مورد بررسی، درباره بیمه‌شدن، نظر مثبت داشته، ۴/۷۶ درصد از آنها نیز، دارای نظر منفی بوده و ۱۹/۰۴ درصد نیز، در این باره، بی‌تفاوت بوده‌اند و نظر خاصی نداشتند از همین رو، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، پیرامون بیمه‌شدن، نظر مثبتی داشتند. پس از آن، نوع نهاد یا مرکزی که زارعان برای مراجعه و انجام عملیات بیمه‌ای خود ترجیح می‌دهند؛ مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی پراکنش نشان می‌دهد که از میان زارعان مورد بررسی، ۶۱/۵۳ درصدشان، بانک کشاورزی را به عنوان مرکز یا عامل برای بیمه شدن انتخاب کرده، ۳۴/۶۱ درصد از آنها، تعاونی روستایی و ۳/۸۴ درصد دیگر نیز، در این باره بدون نظر بودند. بنابراین، درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، بانک کشاورزی را به عنوان مرکز یا نهاد عامل برای بیمه شدن، برگزیده‌اید.

آنگاه از پاسخگویان در زمینه نوع بیمه، پرسیده و از آنها خواسته شده بود که نظرهای خود را درباره بیمه‌شدن انفرادی، یا بیمه‌شدن به صورت گروهی، بازگو کنند. نتایج بررسی نشان داد که ۹۰/۴۷ درصد از زارعان مورد بررسی، با بیمه‌شدن انفرادی، و ۴/۷۶ درصد از آنها با بیمه‌شدن گروهی، موافق بودند و ۴/۷۶ درصد نیز، در این باره نظری نداشتند. بنابراین، درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، بیمه‌شدن انفرادی را ترجیح می‌دهند و افراد کمتری، بیمه‌شدن گروهی را برگزیده‌اند.

در بخش دیگری، پیرامون دیدگاهها و نظرهای کشاورزان درباره نوع بیمه (اجباری- اختیاری) پرسیده شده است. براینده یافته‌های بررسی نشان می‌دهد که ۱۴/۲۸ درصد از زارعان مورد بررسی، موافق با بیمه اجباری و ۸۵/۷۱ درصد از آنها با بیمه اختیاری، موافق بودند. در نتیجه، درصد بیشتری از زارعان، بیمه اختیاری را ترجیح می‌دهند.

در زمینه چگونگی دریافت غرامت نیز، از کشاورزان پرسش شده بود که ۷۶ درصد از آنها، با غرامت نقدی و ۲۴ درصد دیگر، با دریافت غرامت به صورت نهاده‌های کشاورزی، موافق بودند. بنابراین، درصد بیشتری از زارعان ترجیح می‌دهند، غرامت را به صورت نقدی دریافت کنند. دریافت نقدی خسارتها می‌تواند، جایگزین مناسبتری باشد، زیرا کشاورزان از این راه می‌توانند، به هر شیوه‌ای که می‌خواهند، از غرامت دریافتی، بهره‌برداری کنند. ولی دریافت غیرنقدی، محدودیتهای بسیاری را برای آنها پدید می‌آورد.

دیگر چالشی که در زمینه دیدگاه کشاورزان پیرامون عملکرد صندوق بیمه، اهمیت دارد، دیدگاه این افراد در زمینه میزان تعرفه بیمه است. تعرفه و میزان غرامت پرداختی، از جمله موارد انگیزشی مستقیم کشاورزان پیرامون محصولات کشاورزی است. داده‌های جدول شماره ۳، دیدگاه کشاورزان مورد بررسی را در زمینه تعرفه حق بیمه و منصفانه بودن آن نشان می‌دهد:

جدول شماره ۳: بررسی دیدگاه کشاورزان پیرامون منصفانه بودن حق بیمه و یا افزایش آن

درصد	شرح
۴/۷۶	منصفانه است - افزایش یابد
۷۶/۱۹	منصفانه نیست - کاهش یابد
۱۹/۰۵	بدون نظر

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

به نظر ۴/۷۶ درصد از زارعان مورد بررسی، حق بیمه کنونی منصفانه است و باید، افزایش یابد. به نظر ۷۶/۱۹ درصد از آنها، حق بیمه کنونی منصفانه نیست و باید، کاهش یابد و ۱۹/۰۵ درصد دیگر نیز، در این باره نظری نداشتند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که درصد بیشتری از زارعان مورد بررسی، بر این باورند که حق بیمه کنونی، منصفانه نیست و باید، کاهش یابد.

بررسی دیدگاه کشاورزان پیرامون تأثیرهای بیمه محصولات کشاورزی

در بخش دیگری از پرسشنامه، از کشاورزان، پرسشهایی پیرامون تأثیر بیمه بر شیوه تولید و میزان بهره‌گیری از فناوری و مقدار به‌کار بردن بهینه نهاده‌ها، پرسیده شده که نتایج برگرفته از بررسی پاسخها، در داده‌های جدولهای شماره ۴ تا ۶ آمده است.

جدول شماره ۴: بررسی تأثیر بیمه بر شیوه تولید محصولات

بیمه‌شدگان جو	بیمه‌شدگان چغندر	بیمه‌شدگان گندم	گزینه
۲۷/۲۷	۲۰	۱۹/۰۴	شیوه تولید، تغییر کرده
۴۵/۴۵	۲۰	۵۷/۱۴	شیوه تولید، تاحدودی تغییر کرده
۲۷/۲۷	۶۰	۲۳/۸۰	شیوه تولید، تغییر نکرده

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

چنانکه داده‌های جدول شماره ۴، نشان می‌دهد، درصد بیشتری از بیمه‌شدگان گندم و جو (به ترتیب ۵۷/۱۴ درصد و ۴۵/۴۵ درصد)، گزارش کرده‌اند که شیوه تولیدشان تا حدودی تغییر یافته است؛ در حالی که پاسخهای بیمه‌شدگان چغندر (حدود ۶۰ درصد) نشان می‌دهد که شیوه تولیدشان، تغییری نکرده است. از این یافته مهم می‌توان اینگونه برداشت کرد که بیمه، تأثیر چندانی بر تغییر شیوه تولید کشاورزان نداشته است. این نکته مهم، بایستگی و ضرورت برنامه‌ریزی پیرامون اجرای بیمه‌های کاربردیتر را نمایان می‌کند.

جدول شماره ۵: بررسی تأثیر بیمه بر بهره‌گیری از فناوری

بیمه‌شدگان جو	بیمه‌شدگان چغندر	بیمه‌شدگان گندم	تغییرات فناوری (تکنولوژی)
۲۷/۲۷	۰	۲۸/۵۷	بهره‌گیری از فناوری، افزایش یافته
۷۲/۷۲	۱۰۰	۷۱/۴۲	بهره‌گیری از فناوری، تاحدودی افزایش یافته
۰	۰	۰	بهره‌گیری از فناوری، کاهش یافته

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

نتایج بررسی نشان می‌دهد که درصد بیشتری از بیمه‌شدگان گندم، چغندر و جو، پس از بهره‌گیری از بیمه محصولات کشاورزی، تا حدودی، میزان به‌کارگیری فناوریهای خود را افزایش داده‌اند. به دیگر سخن، بیمه، تاحدودی، به بهبود فنی یا تکنولوژیکی زارعان، انجامیده است.

جدول شماره ۶: بررسی تأثیر بیمه، بر به کار بردن درست نهاده‌ها

بیمه‌شدگان جو	بیمه‌شدگان چغندر	بیمه‌شدگان گندم	گزینه
۹/۱۰	۱۰	۲۳/۸	استفاده درست از نهاده‌ها، صورت گرفته
۹۰/۹۰	۸۰	۷۶/۱۹	استفاده درست از نهاده‌ها، تاحدودی صورت گرفته
۰	۱۰	۰	استفاده درست از نهاده‌ها، صورت نگرفته

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

چنانکه داده‌های جدول شماره ۶ نشان می‌دهد، در میان بیمه‌شدگان گندم، چغندر قند و جو، درصد بیشتری از پاسخ‌دهندگان، بازگو کرده‌اند که بهره‌گیری از بیمه محصولات کشاورزی، تاحدودی به استفاده درست آنها از نهاده‌ها، انجامیده است. به دیگر سخن، افزایش هزینه بیمه بر هزینه‌های تولید، از هدر رفتن نهاده‌ها، کاسته و به مدیریت بهتر آنها کمک کرده است.

ترجیحات زارعان درباره شیوه‌های دریافت حق بیمه و علت‌های گرایش به بیمه در بخش دیگری، از زارعان خواسته شده است تا نظرهای خود را پیرامون شیوه‌های دریافت حق بیمه محصولات کشاورزی بازگو کنند. نتایج برگرفته از پاسخهای ارائه شده، به شرح جدول شماره ۷ است.

جدول شماره ۷: ترجیحات زارعان درباره شیوه دریافت حق بیمه مورد نظر

درصد	شیوه پیشنهادی
۱۳/۵۱	شیوه کنونی بیمه بر اساس سطح زیرکشت محصول
۱۶/۲۱	دریافت حق بیمه بر اساس درآمد و عملکرد در هکتار محصول
۱۳/۵۱	دریافت حق بیمه بر اساس هزینه تولید
۱۶/۲۱	دریافت حق بیمه بر اساس منطقه و استانی که محصول کشت می‌شود
۵/۴۰	دریافت حق بیمه بر اساس سابقه خطر داشتن مزرعه
۱۰/۸۱	دریافت حق بیمه بر اساس اجاره‌ای یا ملکی بودن زمین
۲۴/۳۲	شیوه کنونی بیمه در صورتی که خطرهای زیر پوشش بیمه، فراگیر شود
۰	با بیمه مخالفت شده است
۰	بدون نظر خاصی در مورد بیمه

* شماری از زارعان نیز، بیش از یک گزینه را برگزیده بردند.

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

چنانکه داده‌های جدول شماره ۷ نشان می‌دهد، درصد بیشتری از زارعان (۳۲/۲۴ درصد) شیوه کنونی بیمه را در صورتی که خطرهای زیر پوشش آن فراگیر شود، انتخاب کرده‌اند. برپایه یافته‌ها، کمترین میزان پاسخ هم، مربوط به گزینه روش دریافت حق بیمه بر اساس سابقه خطر داشتن مزرعه، بوده است. گرچه این روش، خردمندانه‌تر به نظر می‌رسد و به سود بیمه‌گذار است، ولی بیمه‌گذاران ترجیح می‌دهند که تعرفه بیمه بر اساس تولید و مقادیر بازگو شده خودشان باشد.

بررسی دلایلی اصلی زارعان مورد بررسی، برای بیمه کردن محصول خود

در بخش دیگری، از زارعان مورد بررسی، خواسته شد تا دلایلی اصلی خود را برای بیمه شدن، بازگو کنند که داده‌های برگرفته از پاسخهای آنها در جدول شماره ۸، گرد آمده است:

جدول شماره ۸: پاسخهای زارعان، در زمینه دلایلی بیمه شدن

درصد	شرح
۳۹/۰۲	دریافت غرامت، در صورت رخدادن خسارت
۰	اجبار در بیمه شدن
۱۷/۰۷	توصیه مروجان سازمان جهاد کشاورزی
۱۹/۵۱	برای دریافت وام
۱۴/۶۳	دریافت نهاده کشاورزی و خدمات تدریجی
۷/۳۱	در دسترس خطر بودن زمین کشاورزی
۲/۴۳	دیگر دلایلی یا بدون نظر خاصی در این باره

* شماری از زارعان نیز، بیش از یک گزینه را انتخاب کرده‌اند.

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

همانگونه که در جدول شماره ۸، نمایان است، درصد بیشتری از زارعان (۳۹/۰۲ درصد) دلیل خود را برای بیمه شدن، دریافت غرامت در صورت رخدادن خسارت بیان کرده‌اند. این یافته، از سویی نیز به وضعیت و نقش ترویج، اشاره مستقیم دارد؛ زیرا چنانکه داده‌ها نشان می‌دهد، درصد کمتری از افراد پاسخگو، اشاره‌ای به نقش ترویج داشته‌اند. این یافته مهم را می‌توان به کاستیها و کمبودهای خدمات و فعالیتهای ترویجی یا مناسب نبودن آنها، مرتبط دانست.

بررسی رضایتمندی کشاورزان از بیمه محصولات کشاورزی

در بخش پایانی پرسشنامه‌ها، از کشاورزان خواسته شده بود تا میزان رضایتمندی خود را از خدمات صندوق بیمه کشاورزی در سه زمینه تولید، ریسک و وضعیت اقتصادی، بازگو کنند. یادآوری می‌شود، گزینه‌های نگاشته شده در پرسشنامه این پژوهش، برگرفته از بررسی مطالعات پیشین و مصاحبه حضوری با کارشناسان بیمه، بوده است. برپایه نتایج به‌دست آمده از بررسی این جستار، که داده‌های آن در جدول شماره ۹ آمده است، به‌طور کلی می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که کشاورزان استفاده‌کننده از بیمه برای محصول گندم، نسبت به دیگران، از رضایت بیشتری برخوردارند. چنانکه داده‌های جدول شماره ۹ نشان می‌دهد، شاخص CSM (میزان رضایت مشتری) در همه موارد درباره محصول گندم، از دو محصول دیگر، بالاتر بوده است که شاید بتوان علت آن را در حمایت‌های گسترده دولتی از محصول راهبردی گندم دانست. در مقایسه رضایتمندی بیمه دو محصول چغندر قند و جو نیز، به روشنی نمی‌توان سخن گفت؛ زیرا مقادیر شاخص برای این دو محصول، برتری مطلق، نسبت به هم ندارند. آنچه باید گفت، این نکته است که بر پایه نظر کشاورزان، تأثیرگذاری بیمه محصولات کشاورزی در زمینه تولید و وضعیت اقتصادی، بیشتر از تأثیرگذاری آن بر کاهش ریسک‌هاست. از این‌رو، می‌توان چنین نتیجه گرفت که بر اساس نظر کشاورزان، بیمه محصولات کشاورزی، نقش اصلی خود را که کاهش ریسک‌هاست، بخوبی انجام نمی‌دهد.

جدول شماره ۹: میزان رضایتمندی کشاورزان از خدمات بیمه محصولات کشاورزی

شاخص CSM			تأثیرهای بیمه
چغندر قند	جو	گندم	
۶۸/۲	۷۰/۶	۷۵/۲	تأثیرگذاری بر تولید
۶۹/۷	۷۳/۳	۷۴/۶	
۷۵/۸	۶۶/۷	۷۶/۲	
۵۱/۶	۴۴/۳	۵۸/۶	تأثیرگذاری بر ریسک
۵۴/۳	۵۱/۶	۵۶/۷	
۷۰/۶	۶۸/۴	۷۲/۷	
۷۳/۶	۷۲/۴	۷۴/۹	تأثیرگذاری بر وضعیت اقتصادی
۸۰/۱	۷۹/۶	۸۳/۹	
۷۸/۶	۷۶/۳	۷۹/۴	

برگرفته از: یافته‌های پژوهش

جمع‌بندی و پیشنهادات

با توجه به تجربه‌های برگرفته از اجرای بیمه محصولات کشاورزی در کشورهای مختلف و بویژه در ایران، و نتایج به‌دست آمده از عملکرد مثبت نظام بیمه محصولات کشاورزی در شماری از مناطق کشورمان، ادامه گسترش سطح بیمه محصولات کشاورزی همچون گذشته، به عنوان عاملی برای تعدیل خسارتهای وارد شده به کشاورزان و ابزاری برای دولت، برای دستیابی به هدفهای کلان اقتصادی، توصیه می‌شود. در این راستا، ساماندهی طرح اجرایی نظام بیمه محصولات کشاورزی، در مواردی، بایسته و شایسته به نظر می‌رسد. بنابراین، بر اساس نتایج به‌دست آمده در این پژوهش، پیشنهادهایی برای اصلاح نظام بیمه و افزایش کارایی آن به شرح زیر، ارائه می‌شود:

۱- با توجه به نتایج به‌دست آمده از تأثیر متفاوت دو شیوه بیمه، بر افزایش سطوح ریسک‌گرایی بهره برداران و احتمال رخدادن پدیده‌های مخاطره‌های اخلاقی و انتخاب نامساعد یا زیان‌آور، بهتر است، بیمه محصولات کشاورزی برای همه خطرهایی که از توانایی و دسترس مدیریت کشاورز بیرون است و اکنون نیز در فهرست خطرهای زیرپوشش صندوق بیمه قرار دارد، به صورت اجباری، صورت پذیرد.

۲- برای آسانتر شدن و سرعت بخشیدن به اجرای نظام بیمه محصولات زراعی، پیشنهاد می‌شود، تعداد مراکز تعیین شده برای پوشش بیمه محصولات کشاورزی، فزونی یابد. بدیهی است، با قرار دادن شرط بیمه‌شدن (بیمه اجباری) برای زارغانی که قصد دریافت خدمات و یا تسهیلاتی از این مراکز دارند، می‌توان به گسترش نظام بیمه، کمک کرد.

۳- با توجه به نتایج به‌دست آمده از بیمه گروهی در زمینه کاهش هزینه‌های اجرایی و آسوده‌تر بودن بیمه‌گذار، پیشنهاد می‌شود، سیاست صندوق بیمه به گونه‌ای باشد که افزون بر پوشش بیمه فردی محصول بهره‌برداران، خرده زارعان نیز بتوانند، در چارچوب تعاونیهای زراعی، تشکیل یابند و به صورت گروهی، زیرپوشش بیمه قرار گیرند که این نیز خود، نیازمند حمایت دولت در تشکیل شرکتهای تعاونی زراعی است. از آنجا که روش بیمه گروهی، به احتمال، با برخی نتایج منفی برای زارغانی همراه است که از مزیتها و هدفهای سودمند بیمه آگاهی ندارند؛ برگزاری کلاسهای توجیهی برای این گونه کشاورزان، برای آشنایی بیشتر با بیمه، گامی بایسته و شایسته به نظر می‌رسد.

۴- افزون بر بیمه محصولات کشاورزی که همواره در پژوهشهای پیرامون آن، یکی از عوامل مؤثر در راستای افزایش انگیزه کشاورزان برای جذب و به‌کارگیری فناوریهای

نوبین افزایش‌دهنده ظرفیت تولید، برشمرده شده است، گسترش خدمات ترویجی در روستاها نیز می‌تواند، برای شناساندن اینگونه فناوریها به کشاورزان، شیوه استفاده بهینه از نهاده‌های کشاورزی و مدیریت درست مراحل کاشت، داشت و برداشت محصول، به عنوان روشی مکمل برای کاربست نظام بیمه و افزایش کارایی آن، مورد تأکید و تداوم قرار گیرد.

منابع:

۱. ترکمانی، ج. (۱۳۷۵). «تصمیم‌گیری در شرایط عدم قطعیت». مجموعه مقالات اولین کنفرانس اقتصادی کشور ایران، زابل، ۱۶۵-۱۵۲.
۲. جابری، ا. (۱۳۷۳). «سندوق بیمه محصولات کشاورزی و برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی کشور». مجله بانک و کشاورزی، شماره ۲۳: ۴۲-۱۶.
۳. سرمد، ز.، بازرگان، ع. و ا. حجاری، (۱۳۸۸). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، چاپ هجدهم، مؤسسه انتشارات آگاه، تهران.
۴. فردوسی، ر. (۱۳۷۳). «نقش بیمه در تولید محصول پنبه: مطالعه‌ی موردی پنبه گرگان». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۵. کوچکی، ع.، دانش، ش.، شکر، ا. و م. قربانی، (۱۳۸۸). «ارزیابی تأثیر نهادهای تولید و بیمه بر عدالت درآمدی کشاورزان گندم‌کار استانهای خراسان». اقتصاد کشاورزی، شماره (۸)، صفحه ۱۳-۲۱.
6. Ahsan, S.M., A. Ali and N. Kurian (1982), "Toward a Theory of Agricultural Insurance, American Journal of Agricultural Economics, Vol. 64, No. 3, pp. 520-529
7. Bakker, E. J. (1990). "Demand for Rainfall Insurance in the Semi – Arid Tropics in India". *Progress Report Economics Group*. Resource Management Program. 4: 101-151.
8. Hardaker, J.B., Huirne, R.B.M. and Anderson J.R. (2004). *Cropping with Risk in Agriculture*. CAB International, New York .
9. Islam, Z. M. Hoy, and C. Turvey, (1999) "The Economics and Implications of Ex-ante Regulations in Addressing Problems of Moral Hazard in Agricultural Insurance", University of Guelph working Paper series.
10. Reno. N. 1997. "The Demand for Specialty-crop Insurance: Adverse Selection and Moral Hazard", Paper submitted to the western Agricultural Economics Association Meetings, Julv

Surveying Farmer's Attitudes and Satisfaction from Crops Insurance

Case Study: Zarghan City of Fars Province

Dr. N. Dahmardeh Ghal'e no*, *S. S. Hamraz** & A. Yazdani***

Abstract

The major purpose of this study was to evaluate crop insurance system, particularly wheat, sugar beet and Barley in the City of Zarghan. The Needed data was obtained by completing 83 questionnaires from Zarghan farmers. The results of this study showed that a higher percentage of farmers had positive comments about the insurance and the place was chosen by Agricultural Banks as the center for insurance. Also, a greater percentage of the farmers agreed to voluntary and individual insurance and wanting to cash compensation, and the majority of them are believing that premiums are not fair and should be reduced. Production Uncertainty and risk in the case of wheat, barley insurance was slightly decreased and the insured beet decreased. Higher percentage of studied farmers, present Compensation in the event of damage as the main reason for insuring their crop. The study Found that agricultural insurance bring the most satisfaction for wheat farmers.

Keywords:

Agricultural Insurance, Satisfaction, Zarghan City, CSM Index

* Associate Professor of Faculty of Economics, University of Sistan and Baluchestan

** Ph.D Student of Natural Resources Economics, University of Sistan and Baluchestan.

E-mail: samaneh.hamraz@gmail.com

*** B. Sc of Agricultural Economic of Pavam Nour University.

